

Tisztelettel és nagyrabecsüléssel köszöntjük írásával a szerzőt, aki idén nyáron ünnepelte 80. születésnapját. 1959 és 1964 között a dombóvári Apáczai Csere János Gimnázium tanáraként kezdte pedagógiai pályáját. Volt vezető beosztásban a Művelődési Minisztériumban, főigazgatója volt az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumnak, majd az ELTE Tanító- és Óvóképző Karának, ahol 2008-ban professzor emeritus címet kapott. Jelenleg a Wesley János Lelkészépző Főiskola pedagógia szakának megbízott oktatója, ahol tudományos konferenciával köszöntötték születésnapján. Lapunk elődjének, a Pedagógiai Szemlének 1972–89 között szerkesztőbizottsági tagja. Tudományos és tudományszervezői munkássága elismerésül számos díjat kapott. Évtizedek óta fontos szerzője lapunknak. Élete a fáradhatatlan közszolgálat jegyében telik.

KELEMEN ELEMÉR

A Magyar Pedagógiai Társaság újjáalakulása és tevékenységének első évtizede (1967–1976)¹

MŰHELY

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

A Magyar Paedagógiai Társaság 1891-es megalakulása a magyarországi oktatásügyi modernizáció eredménye és annak fontos mozzanata, katalizátora is volt; döntő szerepet játszott a modern hazai pedagógustársadalom kialakulásában, a pedagógusmesterség szakmává válásának, professzionizálásának folyamatában. Programja, tevékenysége több vonatkozásban is iránymutatásul szolgált a következő évtizedekre. Feladatának tekintette a megújuló neveléstudomány és a tömegesedő oktatás valóságos ellentmondásainak szemléltetését, az elmélet és a gyakorlat kapcsolat

latainak kiépítését. Jellemzője volt az időszzerű oktatáspolitikai kérdések – a tankötelezettség, a népoktatás és a középfokú oktatás kiterjesztése, a neveléstudomány és a pedagógusképzés megújítása – iránti érzékenység, valamint a nemzetközi tájékozódás igénye, az új pedagógiai szempontok és nézetek el- és befogadásának szorgalmazása.²

A Társaság

1946-os aktivizálódását követő durva felszámolása (1949–50) törvényszerűnek mondható. A fentebb említett értékekre ugyanis az ideológia-vezérelt,

pártirányított oktatáspolitikának nem volt szüksége; az MPT – más szakmai, civil szervezetekhez hasonlóan – megszűnt.³

döntő szerepet játszott a modern hazai pedagógustársadalom kialakulásában

¹ Az írás az MPT Neveléstörténeti Szakosztálya 2017. június 9-én rendezett jubileumi emlékülésén elhangzott előadás szerkesztett, hivatkozásokkal, jegyzetekkel ellátott változata.

² Mészáros, 1992, 4–30. o.; Németh, 2002, 252. o.; Kelemen, 2016.

³ Mészáros, 1992, 31–33. o.; Gólnhofer, 2004, 40–41. o.; Kelemen, 2016.

Az 1967-es újjászervezés előtörténetének fontos fejezete 1956, az elfojtott társadalmi igények és szakmai követelések felszínre kerülésének eszendeje. Az első kezdeményezést, az *MTA Pedagógiai Főbizottsága* által kidolgozott és július 30-án elfogadott javaslattervezetet az augusztus 31-én megtartott „kommunista pedagógiai aktíva” is támogatásáról biztosította, és javasolta a Társaság újjászervezését „az MTA égisze alatt”.⁴ Az október 1–2-án megrendezett *Balatonfüredi Pedagógus Konferencián* több felszólaló – így például *Kónya Albert* miniszter, *Székely Endréné*, a pártközpont illetékes munkatársa, valamint *Zibolen Endre*, *Nagy Sándor* és *Bakonyiné Vincze Ágnes* – támogatta a terv megvalósítását.⁵ A kérdés – közvetett módon – a Petőfi Kör pedagógusvitája során is szóba került.⁶

Az újjászervezésre irányuló javaslatot egy, a jogfolytonosságot is jelképező, a felszámolás előtti utolsó tisztségviselőkből (*Faragó László*, *Vajda György Mihály*, *Zibolen Endre*) álló háromtagú bizottság terjesztette – 1956. december 31-én(!) – az MTA Pedagógiai Főbizottsága elé, amely az 1957. január 18-ára tervezett ülésén

tárgyalta volna az előterjesztést.⁷ A kérdés rendezése azonban csaknem egy évtizedre lekerült a napirendről, a megtorlás, majd a konszolidáció első éveiben szóba sem jöhetett egy alulról szerveződő, demokratikus szakmai szervezet létrehozása.

1957. január 18-ára tervezett ülésén tárgyalta volna az előterjesztést

A TÁRSASÁG ÚJJÁSZERVEZÉSE

Politikai-oktatáspolitikai háttér

A Magyar Pedagógiai Társaság újjászületésének és kibontakozó tevékenysége első időszakának politikai-oktatáspolitikai háttere két, egymástól élesen elkülönülő szakaszra osztható.

Az 1960-as évek második felét a gazdasági kényszerhelyzet diktálta reformkísérlet, az új gazdasági mechanizmus katalizáló hatása jellemezte, ami egybevágott a manipulatív szándékú politika konszolidációs hatalmi törekvéseivel. A korábban szőnyeg alá söpört, elfojtott társadalmi problémák – gazdaság- és társadalomszervezési, munkaerőpiaci, foglalkoztatás-

⁴ *Egy forradalom pedagógiája*, 2006: *Székely Endréné* felszólalása (13–20. o.), *Nagy Sándor* vitaindító referátuma, 40–56. *Székely Endréné Horváth Ilona* (1912–1979) az MKP (1946–1948), majd az MDP (1954–1956) kulturális és tudományos osztályának alosztályvezetője. *Nagy Sándor* (1916–1994) az ELTE BTK neveléstudományi tanszékének docense (1952–1959), tanszékvezető egyetemi tanára (1959–1977). A szöveghez kapcsolódóan: a Pedagógiai Főbizottság javaslatára Székelyné, az augusztus 31-i aktíva állásfoglalására Nagy Sándor utalt.

⁵ Uo.: *Kónya* (9–10. o.), *Székelyné* (16–17. o.), *Nagy* (50. o.), *Zibolen* (59–60. o.), *Bakonyiné Vincze Ágnes* (130. o.). *Kónya Albert* (1917–1988) politikus, fizikus, az MTA tagja, közoktatási (oktatási) miniszterhelyettes (1952–1956), oktatási miniszter (1956), majd oktatási kormánybiztos (1956–1957); *Székely Endréné* és *Nagy Sándor*: lásd 4. sz. jegyzet; *Zibolen Endre* (1914–1999) az 1949/50-ben felszámolt Magyar Paedagógiai Társaság utolsó titkára, 1954–1958-ban a Pedagógiai Tudományos Intézet osztályvezetője, majd igazgatóhelyettese; *Bakonyiné Vincze Ágnes* (1925–2016) 1956-ban az Oktatási Minisztérium Óvodai Osztályának főelőadója.

⁶ *Sós Júlia* gimnáziumi tanár azt követelte, hogy a pedagógusokat kapcsolják be az elméleti, szellemi munkák területére, hiszen „majdnem minden tudományos munka fejlődik attól, ha gyakorlati ember tud részt venni benne”. *Zibolen Endre* azt hangsúlyozta, hogy „a füredi platform [...] az iskolai dolgozók és az elméleti pedagógusok termékeny együttműködésének platformja”. *Pataki Ferenc* levezető elnök egy írásbeli hozzászóló – *Élterő* elvtárs – javaslatát tolmácsolta: „Hívjanak össze 1957 tavaszán országos pedagóguskongresszust”. Forrás: *A Petőfi Kör vitái*, 1992, 26–27., 108–109. és 127. o.

⁷ Forrás: *Trencsényi*, 2017. – A Szerző másolatban közli az „újjáélesztésre” vonatkozó dokumentumot, amely az OPKM Zibolen-hagyatékában található.

politikai kérdések, a növekvő társadalmi egyenlőtlenségek stb. – felszínre kerülése új kompromisszumok keresését, új társadalmi kiegyezés megteremtését sürgette.

A változó helyzet ösztönzően hatott a szellemi életre, így a társadalomtudományok (a közgazdaságtan, a szociológia, a történettudományok) megújulására.

Kihatott az oktatásügyre is, amelynek szembe kellett néznie az 1961-es pseudeureform kudarcával, az oktatási rendszer megoldatlan alapproblémáival (iskolaszerkezeti kérdések, feltételhiány, a tartalmi modernizáció kényszere, a neveléstudomány és a pedagógustársadalom helyzete stb.).

A lépéskényszerbe került pártirányítás a valóságos helyzet feltárásán alapuló reformok ígéretével, az érdekeltek, elsősorban a pedagógusok megnyerésével és aktivizálásával próbált úrrá lenni a helyzeten. Ez a körülmény jelentette közvetlen háttérét az 1967–70-es évek – fordulatot ígérő – szakmai eseményeinek, az MPT 1967-es újjászervezésének, majd az 1970-ben megrendezett *V. Nevelésügyi Kongresszusnak*.⁸

Ezt a folyamatot törte meg az 1971–72-ben bekövetkezett baloldali fordulat, amelynek tetőpontját az 1972-es novemberi MSZMP KB-határozat, az új gazdasági mechanizmus „leállítását” jelentette.⁹ Ez a fordulat tükröződött az 1972-es oktatáspolitikai párthatározat szellemiségében, szándékaiban is, amit egy átmenetileg sikeres, végső soron sikertelen ellenreformkísérletnek minősíthetünk. Az oktatáspolitikai KB-határozat ugyanis – a korabeli várakozásokkal és a későbbi értelmezések-

kel ellentétben – az oktatásügy alapvető kérdéseire és a modernizációs kihívásokra adott válaszok helyett pótcselekvésekre készített, a pedagógiai-szakmai problémák politikai és adminisztratív eszközökkel történő kezelésére irányult (lásd: tananyagcsökkentési kampány, az iskolai értékelés-osztályozás adminisztratív rend-

szabályozása, a hátrányos helyzet elkenődése stb.), az oktatásügy pártirányításának és tanácsi ellenőrzésének a megszilárdítását jelentette. Mindez

szükségképpen együtt járt a megújulást kereső szakmai törekvések kényszerpályára terelésével, ami az MPT 70-es évekbeli tevékenységében is nyomon követhető.¹⁰

Az eredmény azonban csak átmeneti lehetett. A szellem kiszabadult a palackból; felerősödött az autonómia, a szakmai szuverenitás igénye, a felelősségtudat és a felelősségvállalás erkölcsi kényszere. Az oktatási rendszerben – és a társadalomban – zajló folyamatok mindinkább egy fenn tarthatatlan rendszer kezdődő agóniájának első jeleit mutatták.

Az újjáalakulás közvetlen előzményei

Az MPT újjászervezésének gondolata 1965 nyarán kapott először nyilvánosságot *Zibolen Endrének*, az 1949/50-ben felszámolt szervezet utolsó titkárnak a *Köznevelésben* megjelent írásában, amit *Bakonyi Pál* – néhány hónappal később – a „közóhaj” megfogalmazásának minősített.¹¹

Az ezt megelőző háttértárgyalások, a végső – nyilvánvalóan politikai – döntés-

a lépéskényszerbe került pártirányítás

⁸ Kelemen, 2011, 2013; Kardos, 2007 – V.ö.: *Trencsényi*, 2007.

⁹ Kelemen, 2013 – Lásd az MSZMP KB 1972. november 14-15-i határozatát „az új gazdasági mechanizmus leállításáról”.

¹⁰ Uo. Lásd még: 31-32. sz. lábjegyzet.

¹¹ *Zibolen*, 1965.

hez vezető események, lépések feltárása további kutatást igényel. A megalakításról szóló hivatalos döntés bejelentése mindenestre a *Pedagógusok Szakszervezete Központi Vezetőségének* 1965. októberi ülésén történt meg *Péter Ernő* főtitkár részéről, aki – „a pedagógia elméleti és gyakorlati művelőinek önkéntes társulásaként” – határozta meg az újjáalakítandó társaságot.¹²

A bejelentést egyéves hallgatás követte, amely bizonyosan az alapos előkészítésnek – a politikai mérlegelésnek, az egyeztetéseknek és a káderpolitikai szempontokat érvényesítő előzetes szereposztásnak – az időszaka volt. Ennek az időszaknak a feltárása ugyancsak a további tájékoztató feladata lehet.

Az MPT újjászervezésére létrehozott *Előkészítő Bizottság* – a *Magyar Tudományos Akadémia*, a *Művelődési Minisztérium*, az *Országos Pedagógiai Intézet* és a *Pedagógusok Szakszervezete* által delegált tagok részvételével – 1966 októberében alakult meg. Első ülésére 1966. december 7-én került sor.¹³

A havonta rendszeresen ülésező bizottság – *Jausz Béla* debreceni egyetemi tanár elnöklétével – többnyire három napirendet tárgyalt:

- a Társaság funkcióját, jellegét, az oktatásügy intézményrendszerében betöltendő helyét érintő, valamint az irányításával összefüggő kérdéseket;

- a Társaság szervezeti-működési szabályzatának tervezetét és az alakuló közgyűlés programját, protokollját;
- a tagság kiválasztásának, illetve kijelölésének módját és szempontjait.

A Társaság funkciója, illetve jellege tekintetében három álláspont ütközött egymással: az MTA égisze alatt létrehozandó „alkalmazott” tudományos testület, a *Művelődési Minisztérium* által szorgalmazott, az oktatáspolitikának és az oktatásirányításnak alárendelt, közvetítő operatív szervezet, valamint egy kvázi „demokratikus” szakmai önszerveződés koncepciója.

Az Előkészítő Bizottság, az első két javaslatot elvetve, végül – a korszak kompromisszumkereső politikai légköréhez igazodóan – a harmadik mellett

egy kvázi „demokratikus”
szakmai önszerveződés

foglalt állást.¹⁴

A függőségi viszonyokat azonban jól tükrözte az a bizottsági gyakorlat, hogy a döntések előtt minden lényeges kérdésben közvetlenül is kikérték *Ilku Pál* művelődési miniszter, valamint az illetékes MSZMP KB-titkár, *Cseterki Lajos* véleményét.¹⁵ (Ilku egyébként egy esetben levélben hátrította el az állásfoglalást a Művelődési Szabályzat ügyében, mondván, hogy ez a felügyeletre kijelölt pedagógus szakszervezet hatáskörébe tartozik).¹⁶

A Társaság kétarcúsága – a felülről szervezett és irányított, „demokratikusan

¹² Az 1965-ös bejelentésre *Péter Ernő* az MPT alakuló közgyűlésén elmondott megnyitó beszédében utal. *Pedagógiai Szemle*, 1967. 9. sz., 794. o.

¹³ Beszámoló a [Pedagógusok Szakszervezete] központi vezetőségének üléséről: A Magyar Pedagógiai Tudományos Társaság előkészítő bizottsága. *Pedagógusok Lapja*, 1966. 7. sz., 3. (Beszámoló az Előkészítő Bizottság alakuló üléséről.) Az Előkészítő Bizottság tevékenységét részben a korabeli sajtóhírek, s nagyrészt az MPT irattárában található dokumentumok alapján rekonstruáltuk.

¹⁴ „A Társaság autonóm, elhatárolja magát az MTA Bizottságától és nem végzi el annak feladatát” – olvasható *Simon Gyula* egyik kéziratosa feljegyzésében. MPT-irattár. 1967. Sz. n. Ez a gondolat *Simon Gyulának* az alakuló közgyűlésen elmondott vitaindításában is megtalálható. Lásd a 21. lábjegyzet.

¹⁵ *Péter Ernő* 1966. december 2-án kelt levele *Ilku Pál* miniszterhez és *Cseterki Lajos* MSZMP KB-titkárhoz az Előkészítő Bizottság megalakulásáról és tevékenységéről; továbbá lásd az Előkészítő Bizottság „állásfoglalás-kérését” *Cseterkihez* (1967. március 4.), Uo. Sz. n.

¹⁶ „Az MPT jóváhagyás végett megküldött Működési Szabályzatát csatoltan visszaküldöm... - Mivel a Társaság a Pedagógus Szakszervezet felügyelete alatt jön létre, a jóváhagyás a Szakszervezet Elnökségének hatáskörébe tartozik”. *Ilku Pál* 1967. április 8-án kelt levele. Uo. Sz. n.

centralizált” egyesület, illetve az alulról szerveződő, valóban demokratikus társulás dichotómiája – a tagok kijelölésének, megválasztásának kérdésében is megmutatkozott. A spontán jelentkezés lehetőségét, bár erre is volt próbálkozás, eleve kizárták. A kiválasztást (esetenként a kijelölést) aprólékosan kimunkált koncepció alapján, protokolláris, szakmai-szakterületi és területi-földrajzi szempontokat is mérlegelve, központilag – olykor személyes megkeresések útján – készítették elő és hajtották végre.

Az alakuló közgyűlésre meghívott „alapító” tagokat végül is több lépcsős kontroll alapján választották ki, amiben fontos szerep jutott a megyei, illetve intézményi vezető testületeknek, párt- és szakszervezeteknek, a megyei művelődési osztályoknak, valamint egyes – informális – véleménynyilvánítónak.¹⁷

Jellemző momentum, hogy az alakuló közgyűlés előkészítése során – a protokolláris szempontok körültekintő mérlegelésén és a reprezentatív tagság kiválasztásán túlmenően – napirendre került a rendezvény kijelölt előadói – *Szarka József* OPI-főigazgató és az elnökjelölt *Jausz Béla* – tervezett előadásainak (előadás-vázlatainak) részletes megvitatása is, amelynek eredmé-

nyeképpen főleg az utóbbi beszédtervezet ítéltetett alapos, az ideológiai-politikai szempontokat erőteljesebben érvényesítő átdolgozásra.¹⁸

Az alakuló közgyűlés

A Magyar Pedagógiai Társaság (újja)alakuló közgyűlésére – a fentebb bemutatott

gondos előkészítés után – 1967. április 21–22-én került sor.¹⁹ A 259 meghívottból – az előre bejelentett, illetve igazolt távolmaradók nélkül – 217-en vettek részt. A résztvevők a neveléstudo-

mány, a pedagógusképző felsőoktatás, a szakszervezeti mozgalom, az állami és pártirányítás és – mellel – a pedagógiai-iskolai gyakorlat reprezentatív képviselőiből verbuválódtak. A részvételi arányokat jól érzékelteti a Társaság – másnap megválasztott – 35 tagú elnökségének összetétele, amelyben a párt- és tömegszervezetek, valamint az oktatásirányítás (minisztériumok, tanácsi szervek) képviselői mellett (14 fő) a szakmai-tudományos területet 21 fő képviselte, közülük 14-et az OPI és a pedagógusképző felsőoktatási intézmények. Hét főt a „pedagógiai gyakorlat” (20 százalék!) delegált.²⁰

az ideológiai-politikai szempontokat erőteljesebben érvényesítő átdolgozásra

¹⁷ A tagság kiválasztásának módszerére vonatkozó javaslatok. Előterjesztés az Előkészítő Bizottság 1967. januári(?) ülésére. Stencilezett anyag. MPT-irattár Sz. n. A beérkező javaslatokat a bizottság folyamatosan mérlegelte; a „végső döntés” azonban csak a végleges névsor formális jóváhagyására szorítkozott. Ebben az előterjesztésben található egy jellemző stílusfordulat „az úgynevezett gyakorló pedagógusok kiválasztásáról”. Az „alapító tagok” körére egyébként az MTA Pedagógiai Bizottsága, az OPI és a pedagógusképző felsőoktatási intézmények pedagógiai tanszékei is javaslatot tehettek. (Uo.)

¹⁸ Az 1967. március 16-i EB-ülés napirendjén szerepelt a két előadásvázlat megvitatása, illetve a korrekciók javaslatok átvezetése a stencilezett szövegekre. Uo. Sz. n.

¹⁹ *Az új Magyar Pedagógiai Társaság*, 1967. Lásd még: A Pedagógusok Szakszervezete Központi Vezetőségének írásos jelentése a VIII. kongresszusnak. Megalakult a Magyar Pedagógiai Társaság. *Pedagógusok Lapja*, 1967, 8-9. sz., 1–2.; Az MPT megalakulása. *Pedagógusok Lapja*, 1967. 10-11. sz., 3–4. Megalakult a Magyar Pedagógiai Társaság. *Köznevelés*, 1967. 9. sz., 321–325. o. A lap közli az alakuló közgyűlésen elhangzott beszédek is. *Jausz Béla* elnök a Pedagógusok Szakszervezete VIII. kongresszusán (1967. június 1.) mondott köszönetet „a kezdeményezésért és a segítségért”. *Pedagógusok Lapja*, 1967. 12-13. sz., 1.

²⁰ *Az új Magyar Pedagógiai Társaság*, 1967 és 106–107., 109–110. o.

Az alakuló közgyűlés első napi programját az *Előkészítő Bizottság* elnöke, *Jausz Béla* professzor köszöntője nyitotta meg, majd ezt követően *Péter Ernő* szakszervezeti főtitkár múltidéző programbeszéde és *Simon Gyulának* a Működési Szabályzat tárgyalását felvezető vitaindítója következett. *Erdey-Grúz Tibor* MTA-elnök felszólalásában a „haladásért küzdő pedagógusok széles rétegének összefogását” méltatta, az eszmei-politikai szempontok fontosságát hangsúlyozta, kiemelve, hogy „a pedagógia gyorsabb ütemű fejlesztése gyorsítja a szocializmus építésének ütemét”, majd *Szarka József* OPI-főigazgató – az egyik felszólaló, *Ágoston György* egyetemi tanár méltató szavaival élve „terjedelmes, minden lényeges, aktuális problémát érintő” – előadása hangzott el, amit 15, többnyire protokolláris jellegű, ünnepi hangvételű felszólalás követett.²¹

A második napon került sor a vezető szervek – a 35 tagú elnökség, valamint az elnök és a főtitkár – megválasztására. Az újjáalakult Társaság első elnöke *Jausz Béla*, az operatív tevékenységért felelős főtitkár *Simon Gyula* lett. Az elnöki székfoglaló – *Jausz Béla* ars paedagogicaja – a pedagógushivatás megbecsülésének fontosságát és a pedagógus-társadalomban rejlő energiák hasznosításának szükségességét és felelősségét hangsúlyozta.²²

Az Elnökség által előterjesztett határozati javaslatokat a közgyűlés egyhangú támogatással fogadta el.²³ Jóváhagyta – néhány kisebb módosítással kiegészítve – a Magyar Pedagógiai Társaság Működési Szabályzatát.

A szabályzat 2. szakasza – a hagyományokkal összhangban – kinyilvánította, hogy „az MPT a pedagógia elméleti és gyakorlati művelőinek önkéntes egyesülése, célja és feladata, hogy a szocialista nevelés ügyét, a neveléstudomány fejlődését társadalmi úton előrevigye, a tudomány fejlődésének eredményeit közkinccsá tegye, növelje az iskola és a társadalom nevelőtevékenységének tudatosságát, hatékonyságát.”

A szabályzat 4. szakasza kimondta, hogy a Társaság „a Pedagógusok Szakszervezete elnökségének felügyelete alá tartozik”, illetve azt is, hogy szabályellenes működés esetén feloszlatható.

Az 5. szakasz szerint a tagság „rendes és tiszteletbeli tagokból” áll. Rendelkezett a szabályzat a megválasztott ügyintéző szervek működéséről, a működési keretekről (szakosztályok, tagozatok) és egyéb tevékenységi formákról (kiadói tevékenység, társasági folyóirat).²⁴

Az egyhangúlag elfogadott javaslat – a fentiekén túlmenően – két konkrét társasági programról is határozott: az 1967. novemberi rendkívüli „ünnepi” közgyűlésről, amelynek tárgya – mintegy kötelező gyakorlatként – a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” hatása a szovjet és a magyar neveléstudomány fejlődésére, valamint az 1968 áprilisában összehívandó *V. Nevelésügyi Kongresszus*ról, amelynek záróeseményét 1970 áprilisában, a felszabadulás 25. évfordulója tiszteletére tervezték megtartani. Az „ünnepi közgyűlést” 1967 októberében – szovjet vendégelőadó és magyar partnerek közreműködésével – megtartot-

²¹ *Péter Ernő*: Ünnepi megnyitó beszéd (Uo., 7–14. o.); *Simon Gyula*: Az MPT működési szabályzatáról (Uo., 15–19. o.), *Erdey-Grúz Tibor*: Üdvözlő beszéd (Uo., 21–24. o.), *Szarka József*: Nevelésügyünk helyzete és fejlesztésének távlatai (Uo., 25–45. o.); felszólalások (Uo., 47–84. o.). *Szarka József* előadásának témakörei: a jelenlegi helyzet, a társadalmi fejlődés erővonalai, az iskola a fejlődő világban, nevelés és oktatás, iskolarendszer, pályaválasztás, a pedagógusok. *Ágoston György* levezető elnökként méltatta az előadást (Uo., 103–104. o.)

²² Uo., 105–107., 109–110.

²³ Uo., 110–113.

²⁴ A Magyar Pedagógiai Társaság Működési Szabályzata. (Uo., 117–123. o.) – Idézetek: 2. szakasz: 117. o., 4. szakasz: 118. o.

ták; az utóbbi program – némi késéssel – 1970 szeptemberében realizálódott.²⁵

AZ ELSŐ TÍZ ÉV

Az MPT tagsága

A Magyar Pedagógiai Társaság taglétszáma a mintegy 280 főnyi „alapító tagsághoz” képest már 1967-ben – az őszi rendkívüli közgyűlés által szentesítetten – 215 fővel, 494-re gyarapodott. Ez a gyors bővítés – kimondatlanul is – a kiválasztással kapcsolatos konfliktusokat, nyilvánvaló sérelmeket, sértődéseket volt hivatva orvosolni.

Az MPT tagsága a következő években folyamatosan növekedett. Az 1976-os névleges létszám (1876 fő) az ez évi, a tagdíjbefizetés ellenőrzésén alapuló nyilvántartási revíziót követően 1674 fő lett.²⁶

A nagyarányú létszámnövekedéssel kapcsolatos – korabeli és későbbi – aggályokat illetően, hogy ti. ez a Társaság „felhígulását”, az exkluzivitás feladását jelentette, tömegmozgalmi jelleget adott egy tudományos jellegű szervezetnek stb., érdemes elvégezni egy kis statisztikai

elemzést. Az 1976-os – kb. 1700 fős – taglétszám az akkoriban mintegy 110 000-es hazai pedagógustársadalom 1,57 százalékát tette ki. Ez az arány hajszálpontosan megegyezik az 1892-es alapítást követő adatokkal. 1893-ban ugyanis a 100 rendes és 478 külső tagból álló létszám ugyancsak 1,57 százaléka volt a korabeli – az óvónőktől az egyetemi tanárokig terjedő – 37 000-es pedagóguslétszámnak. Ez természetesen csupán mennyiségi összevetés, meglehetősen játékos számokkal, hiszen nem állnak rendelkezésünkre minőséget tükröző mutatók.²⁷

Ami a taglétszám egyéb összefüggéseit illeti, a nők aránya – minden ösztönzés ellenére – csak 25-30 százalék között alakult,

a nők aránya csak
25-30 százalék között
alakult

ami egyáltalán nem tükrözte a magyar pedagógustársadalom fokozódó elnöiesedését. A budapesti és a vidéki pedagógusok aránya nagyjából 40-60, a „gyakorló” pedagógusoké

kb. 75 százalékos volt; ennek kétharmadát a pedagógusképző felsőoktatási intézmények oktatói, egyharmadát az alsó és középfokú nevelési-oktatási intézményekben dolgozó „kétkezi” pedagógusok tették ki.²⁸

A Társaság ügyintéző szervei

A társasági élet „letéteményese”, az elvi irányítás és ellenőrzés meghatározó intéz-

²⁵ Uo., 111–112., Lásd még: *Simon Gyula*: A Magyar Pedagógiai Társaság ünnepi közgyűlése. *Pedagógiai Szemle*, 1967. 9. sz., 1122–1127. Az V. Nevelésügyi Kongresszusra vonatkozóan lásd: 39. sz. lábjegyzet.

²⁶ Az Előkészítő Bizottság adatai alapján az „alapító tagságra” mintegy 280-an kaptak felkérést. Az alakuló közgyűlés 259 visszaigazolt meghívottjából 217-en jelentek meg. Az igazoltan távolmaradókat is beszámítva az „alapítók” létszáma 280-ra becsülhető. Uo., 103. o., 109. o. – Ellentmondásnak tűnik, hogy itt még nem érvényesült a Működési Szabályzatnak a tagfelvétellel kapcsolatos előírása, hogy ti. a felvétel előfeltétele két tag írásbeli ajánlása. Erre – nyilvánvalóan – csak a későbbiekben kerülhetett sor. Az ide vonatkozó statisztikai adatokat lásd: *Az új Magyar Pedagógiai Társaság*, 1967, továbbá az 1967-es ünnepi közgyűlés, valamint az 1972-es, az 1974-es és az 1976-os közgyűlések vezetőségi, illetve számvizsgálói bizottsági beszámolóiban. Lásd 31. sz. lábjegyzet.

²⁷ Az 1890-es évekre vonatkozó statisztikai adatokkal kapcsolatosan lásd: *Kelemen*, 2016, 7–9. o. Az 1970-es évek létszámadatairól: *Csizmazia Károlyné* (1986, szerk.): *Okta-tás, művelődés 1950–1985*. Statisztikai Kiadó Vállalat, Bp.

²⁸ Forrás: Közgyűlési beszámoló, számvizsgáló bizottsági jelentések. Lásd: 31. sz. lábjegyzet.

ménye a *közgyűlés* volt.²⁹ Az alapító közgyűlést követő első – rendkívüli – ülésre a már említett alkalomból (a NOSZF 50. évfordulója) 1967 novemberében került sor.³⁰ Ezt követően – az 1970-es „rendkívüli helyzettől” eltekintve (lásd: Rendkívüli közgyűlés a felszabadulás 25. évfordulója alkalmából, illetve az V. Nevelésügyi Kongresszus) – a közgyűlésekre két évente (1972., 1974., 1976.) került sor.³¹ Az előírászerű napirendet a vezetői (főtitkári) beszámolók, a Működési Szabályzat esetenkénti módosításának, valamint a kitzűzött „időszerű” neveléstudományi kérdéseknek – 1972-ben például az oktatáspo-

litikai párhatározatnak – a megvitatása jelentette.³²

A Társaság tevékenységét két közgyűlés között a 35–39 tagból álló *Elnökség* szervezte és irányította, amely negyedévente ülésezett, és néhány esetben – a közgyűlés utólagos jóváhagyásával – határozatot is hozhatott.³³

A Társaság elnöki tisztségét 1967 és 1974 között *Jausz Béla*, halálát követően – 1974–1976-ban ügyvezető, 1976-tól megválasztott elnökként – *Kiss Árpád* töltötte be.³⁴ Az operatív tevékenységet irányító főtitkári feladatokat 1967-es megválasztásától kezdve *Simon Gyula* látta el, akinek

²⁹ Az Új Magyar Pedagógiai Társaság, 1967, 120–121. o. A Működési Szabályzat 8-9. szakasza

³⁰ *Simon Gyula*: A Magyar Pedagógiai Társaság ünnepi közgyűlése. *Pedagógiai Szemle*, 1967. 9. 1122–1147. Az MTA dísztermében megtartott rendezvény bevezető előadását *Koroljov* szovjet akadémikus, neveléstörténész tartotta a Nagy Októberi Forradalomnak a szovjet pedagógia fejlődésére gyakorolt hatásáról. A téma magyar vonatkozásait *Nagy Sándor* mutatta be, előadását két hazai intézményvezető, *Medvegy Antal* és *Szentistványi Gyula* korreferátuma egészítette ki. A program *Erdely-Grúz Tibor* zárszavával ért véget. Lásd még: A Nagy Október és az iskola. Az MPT ünnepi közgyűlése. *Pedagógusok Lapja*, 1967. 23–24.

³¹ Az MPT 1970-es „ünnepi” közgyűlése a felszabadulás 25. évfordulójához kapcsolódó protokolláris rendezvény volt. (*Pedagógusok Lapja*, 1970. 7–8. sz. 1.) Az 1972-es – „rendes” – közgyűlést 1972. február 22-én tartották. Az MPT közgyűlése előtt. *Pedagógusok Lapja*, 1972. 3. sz., 1. Az MPT küldöttközgyűléséről. *Pedagógusok Lapja*, 1972. 10–11. sz., 5.; *Simon Gyula*: Az MPT küldöttközgyűlése. *Köznevelés*, 1972. 8. sz., 15. A közgyűlés az 1972-es oktatási párhatározat és az V. Nevelésügyi Kongresszus ajánlásainak „feldolgozását” jelölte meg a társasági fórumok első számú feladataként. Az MPT életéből. *Köznevelés*, 1972. 13. sz., 34. Az 1974-es közgyűlésre vonatkozóan: Az MPT-közgyűlés előtt. *Pedagógusok Lapja*, 1974. 7–8. sz., 1.; Az MPT küldöttközgyűlésén. *Pedagógusok Lapja*, 1974. 12–13. sz., 1.; Cs[ulák] M[ihály]: A Pedagógiai Társaság küldöttközgyűlése. *Pedagógusok Lapja*, 1974. 23. sz., 9. A közgyűlésen – a protokolláris napirendet követően – *Ágoston György* szegedi egyetemi tanár tartott vitaindító előadást („A nevelés az egész társadalom ügye”). Az 1976-os (május 28-i) közgyűlésre vonatkozóan: *Pedagógiai Szemle*, 1976. 9. sz., 837–882. (A lap a közgyűlés teljes dokumentációját közli.) Továbbá: *Simon Gyula*: A Pedagógiai Társaság életéből. *Pedagógusok Lapja*, 1976. 10. sz., 1–5.

³² *Kiss Árpád*: A Magyar Pedagógiai Társaság az MSZMP határozatának megvalósításáért. *Pedagógiai Szemle*, 1973. 2. sz., 115–117. A párhatározat „végrehajtása”, „megvalósítása” egyébként – az V. Nevelésügyi Kongresszus ajánlásaihoz hasonlóan – vissza-visszatérő témája volt az 1970-es évek társasági rendezvényeinek. Az MPT elnöksége például „témabizottságot” szervezett, kibővített elnökségi üléseket rendezett, ajánlásokat dolgozott ki a témabizottságok, a szakosztályok és a tagozatok részére. Ez a lendület azonban az évtized derekától megtörni látszott. Lásd még: 33. sz. lábjegyzet.

³³ Az 1973. március 6–7-én tartott „kibővített” elnökségi ülésen az alábbi előadások hangzottak el: *Nagy Sándor*: Iskolai élet és megterhelés, *Kelemen László*: Iskola, hivatás, tehetség, *Szarka József*: A neveléstudomány feladatai. A december 13-i „folytatásban” *Badó László* a pedagógusképzés és továbbképzés fejlesztéséről, *Zibolen Endre* a felsőoktatás hivatásra nevelő feladatáról tartott vitaindító előadást. *Pedagógiai Szemle*, 1973. 6. sz., 531–581., 1974. 4. sz. 321–366.

Az 1973. december 11-én rendezett ülés az „Iskola, hivatás, tehetség” témakörét tárgyalta, neves előadók (*Kiss Árpád*, *Nagy Sándor*, *Zibolen Endre* és mások) részvételével. *Pedagógiai Szemle*, 1974. 4. sz., 321–366.

³⁴ *Jausz Béla* (1895–1974) 1951-től 1959-ig a debreceni egyetem – 1957-től tanszékvezető – tanára volt, 1959-es nyugdíjazása után is aktív szakmai-közéleti tevékenységet folytatott. Az MPT 1967-es megalakulásától annak elnöke. *Simon Gyula*: Dr. *Jausz Béla* (1895–1974). *Pedagógiai Szemle*, 1974. 12. sz., 1075–1076. *Simon Gyula*: *Jausz Béla* a Magyar Pedagógiai Társaság élén. In: *Trencsényi László* (szerk.): *40 éves a Magyar Pedagógiai Társaság. Tanulmánygyűjtemény*. Apáczai Kiadó, Budapest. 13–20. *Búcsú Jausz Bélától*. *Pedagógusok Lapja*, 1967. 12–13. sz., 1. *Kiss Árpád* (1907–1979) neveléstudós, közoktatás-politikus. 1956-tól a PTI munkatársa, az OPI főiskolai tanára; 1974 és 1976 között az MPT ügyvezető elnöke, 1976 és 1979 között elnöke.

szervezőkészsége, aktivitása, hihetetlen munkabírása a társasági élet meghatározó tényezője volt.³⁵

Az ügyintéző szervek munkáját – az első években a *Pedagógusok Szakszervezetének* székházában, majd a *Fáklya Klubban* működő – kis létszámú iroda,³⁶ valamint a *Bayer István* vezetésével hatékonyan tevékenykedő *számvizsgáló bizottság* segítette.³⁷

Az újjáalakulás 10. évfordulóját 1977. augusztus 29–30-án a Debrecenben tartott kibővített elnökségi ülésen ünnepelték. *Simon Gyula* főtitkárnak az első évtized tevékenységét összefoglaló beszámolóját követően kitüntetések adtak át. Ebből az alkalomból – érdemeinek elismeréseképpen – *Zibolen Endre* az MPT Emlékérmét, 102-en pedig a társaság Emlékplakettjét vehették át. A közgyűléshez kapcsolódó szakmai fórum vitaindító előadását – a korszerű iskola és a pedagógushivatás témakörében – *Zibolen Endre* tartotta.³⁸

TEVÉKENYSÉGI KERETEK, MUNKAFORMÁK

Az V. Nevelésügyi Kongresszus³⁹

Az újjáalakult MPT történetének – hatását tekintve is – kiemelkedő jelentőségű eseménye volt az 1970 szeptemberében megrendezett *V. Nevelésügyi Kongresszus*.

Egy demokratikusan megszervezett „pedagógus-parlament” igénye – a színjátékká torzult 1948-as *IV. kongresszus* kudarcát követően – 1956 szellemi öröksége volt. Az 1960-as évek második felének kedvező politikai feltételei között az ötödik kongresszus meghirdetése az MPT 1967-es alakuló közgyűlésén tartalmi irányt és szervezeti kereteket adott a szakmai önvizsgálathoz, az oktatásügyi problémáinak,

³⁵ *Simon Gyula* (1917–1989): neveléstörténész; 1962–1967 között az OPI munkatársa; 1967–1981 között az MPT főtitkára, 1981-től 1986-ig alelnöke, majd 1986-tól 1989-ig társelnöke.

³⁶ A 2-3 fős személyzet „lelke” az irodavezető *Gáspár Jánosné* volt.

³⁷ *Bayer István* (1909–1994): középiskolai tanár; az OPI fizika tanszékének vezetője (1962–1971). 1967-től az *MPT Számvetési Bizottságának* elnöke. A Bizottság – közgyűlésekhez kapcsolódó – jelentései hiteles képet nyújtanak a Társaság kiegyensúlyozottnak mondható gazdasági tevékenységéről, jelezve a tagnyilvántartás és a tagdíjbefizetés hiányosságaiából és a kiadványok értékesítésének nehézségeiből fakadó problémákat is. Lásd: *Közgyűlési jelentések*. 31. sz. lábjegyzet

³⁸ Az MPT ünnepi kibővített ülése. Debrecen, 1977. augusztus 29–30. *Pedagógiai Szemle*, 1978. 1. sz. 32–61. *F[ényi] A[ndrás]*: Az MPT ünnepe. *Pedagógusok Lapja*, 1977. 16. sz. 1. o.

³⁹ *Ötödik Nevelésügyi Kongresszus*, 1970.; Kelemen, 2007. A korabeli pedagógiai sajtóból – kongresszusi előkészületek: *Zibolen Endre*: Nevelésügyi kongresszusaink. *Köznevelés*, 1967. 15-16. sz., 611–616.; *Rehák Ferenc*: Májusban kezdődnek az V. Nevelésügyi Kongresszus előkészületei. *Megalakult a Nevelésügyi Kongresszus előkészítő bizottsága. Köznevelés*, 1968. 13-14. sz., 484–486.; *Pedagógusok Lapja* 1968., 6-7. sz., 1.; *Uo.* 12-13. sz., 1.; *Vitassa meg az V. Nevelésügyi Kongresszus. Köznevelés*, 1969., 21. sz. 30–31.; 23. sz., 23.; 24. sz., 8–10.; 1970. 3. sz., 3–5.; 9. sz. 33–34. *Az V. Egyetemes Nevelésügyi Kongresszus előkészületeiről* (1968. március 28. *Péter Ernő* szakszervezeti főtitkár sajtótájékoztatója; 1969. június 3. a kongresszusi Szervező Bizottság alakuló ülése). *Pedagógiai Szemle*, 1969. 7-8. sz., 561–563.; *Hol tart az MPT. Pedagógusok Lapja*, 1970. 1-2. sz., 3.; *Szarka József*: Az V. Nevelésügyi Kongresszus tézisei. *Pedagógiai Szemle*, 1969. 7-8. sz., 577–580. *Hozzászólások az V. Nevelésügyi Kongresszus előkészületeihez.* (MTA Pedagógiai Bizottság, szakosztályok, OPI-viták). *Pedagógiai Szemle*, 1969. 11. sz., 12.; *Uo.* 1970. 3. sz., 195–202.; 5. sz., 385–391.; *Simon Gyula*: A Nevelésügyi Kongresszus előtt. *Köznevelés*, 1970. 18. sz., 3–5. Továbbá az MPT által kiadott „Kongresszusi Hírlevél” számai. A Kongresszusról: *Péter Ernő*: A nevelésügyi korszerűsítése a szocializmus felépítésének egyik alapkérdése. *Uo.*, 3–16.; *Kádár János* üdvözlő levele. *Uo.*, 20/5. A kongresszusi témabizottság ajánlásai. *Uo.* 21. sz., 3–45.; *Beszámoló az V. Nevelésügyi Kongresszusról. Pedagógusok Lapja*, 1970. 19. sz., 1–3.; *Az V. Nevelésügyi Kongresszus anyagából* (*Simon Gyula* záróbeszède, Ajánlások). *Pedagógusok Lapja*, 1970. 19. sz., 1–3.; *Bakonyi Pál*: Krónika az V. Nevelésügyi Kongresszusról. *Pedagógiai Szemle*, 1970. 12. sz., 1061–1071.

valós helyzetének széles körű társadalmi aktivitáson alapuló, reformszándékú feltárásához és a szükséges fejlesztési elképzelések, javaslatok kidolgozásához.

A kongresszusi irányelvek társadalmi szakmai vitájában – meglehetősen túlzó becslések szerint – a pedagógusszakma csaknem kétharmada, mintegy 70 ezer fő vett részt, nagyrészt az MPT által biztosított szervezeti keretek között, szakosztályi, tagozati rendezvényeken. A szakmai vitáknak nagy teret, nyilvánosságot adott a korabeli sajtó, valamint az MPT által gondozott, hiteltel dokumentációt és tájékoztatást jelentő kongresszusi hírlevelek sorozata.

A szakmai egyeztetések során – s erről a kongresszus jól dokumentált vitái is tanúsodnak – az oktatásügy kényesnek számító kérdései, úgymond tabutémái kerültek napirendre: az iskolarendszer és -szervezet funkciózavarai, a működési feltételek krónikus hiánya, a tartalmi modernizáció sürgető igénye, a szakmai autonómia és a pedagógusszuverenitás, az alternativitás és a kísérletezés szabadságának kérdése.

Aligha túlzás azt állítani, hogy a kongresszusi felkészülés – és maga a rendezvény is – az iskola és környezete, a pedagógustársadalom egyfajta csendes lázadása volt az átpolitizált és egyenirányított oktatásügy és az arculatától megfosztott, uniformizált, végrehajtó iskola ellen.

A kongresszus előkészületeit és a rendezvényt is jóhiszemű várakozás, némileg túlzó optimizmus kísérte: a megvalósítható változásokhoz fűződő reménykedés.

Ezt a várakozásteli folyamatot törte meg az 1972-es KB-határozatban is kifeje-

ződő baloldali fordulat, amely kijelölte az oktatásügy és a pedagógusszakma kényszerpályáját is: a „végrehajtás” szolgálatát. A következő években elsősorban ez határozta meg az MPT különböző fórumainak – közgyűlés, elnökség, szakosztályok és tagozatok – tevékenységét.

Ez a helyzet ugyanakkor a felismeréssel is együtt járt, hogy a feltárt, felismert szakmai problémák megoldása, illetve a megoldási lehetőségek keresése az adott keretek között sem elképzelhetetlen, és hogy ennek a felelőssége el nem

---

a kongresszusi felkészülés a pedagógustársadalom egyfajta csendes lázadása volt

---

hárítható.

Az ezekben az években szervezett egyéb – országos, illetve nemzetközi – konferenciák, vitafórumok egyrészt a kétévente rendezett közgyűlésekhez, illetve a „kibővített” elnökségi ülésekhez kapcsolódtak, több esetben azonban szakosztályi keretek között rendezték meg őket.

Az MPT kiadói tevékenysége

A Működési Szabályzatban rögzített társasági „munkaformák”, tevékenységi területek között nagy hangsúlyt kapott a Társaság kiadói tevékenysége.⁴⁰ Ennek egy jelentős részét a társasági működéssel kapcsolatos dokumentáció (hírlevelek, jelentések, beszámolók), valamint a fontosabb eseményekhez kapcsolódó jegyzőkönyvek, összegező kiadványok tették ki (közgyűlési beszámolók, az V. Nevelésügyi Kongresszus anyaga, az első tíz év eseményeinek összegzése stb.).⁴¹

⁴⁰ Az Új Magyar Pedagógiai Társaság, 1967. 120. Működési Szabályzat. 8-9. szakasz.

⁴¹ Az új Magyar Pedagógiai Társaság. (Lásd: 19. sz. lábjegyzet); - Az Ötödik Nevelésügyi Kongresszus. I-II. (Lásd: 39. sz. lábjegyzet); - *A Magyar Pedagógiai Társaság tájékoztatója*. 2. szám. Bp., 1969.); *Egy évtized a szocialista nevelésügyért*, 1979.

Jelentős, a hazai szakmai könyvkiadás hiányait is pótló feladatvállalásként értékelhető viszont az MPT-nek a társasági keretek között, elsősorban a szakosztályokban folyó, tudományos igényű feltáró, kutató, fejlesztő tevékenységet demonstráló, az első évtizedben mintegy 30 kötetre rúgó kiadványsorozata.⁴² Sajnálatos, hogy ez a tevékenység az első évtized második felétől – a szűkülő pénzügyi források miatt – jelentősen visszaesett.

A Társaság kiadói tervei között – a Működési Szabályzatban is rögzítetten – szerepelt egy saját, társasági folyóirat megjelentetése is; *Kemény Gábor* egykori, kérészerűtlen folyóiratára utalóan *Embernevelés* címen. Ez a terv azonban a következő években – részben anyagi, részben ideológiai-politikai megfontolásokból lekerült a napirendről.⁴³

A folyóiratkérdés megoldását végül is – a *Pedagógusok Szakszervezete*, a *Társaság* és az *Országos Pedagógiai Intézet* vezetőinek 1972-es egyeztető tárgyalásait követően – az OPI folyóirata, a *Pedagógiai Szemle* közös gondozásba vétele jelentette.⁴⁴ Az

OPI és az MPT 1973 januárjától közös kiadványainak költségeit – az MPT, illetve a szakszervezet jelképes anyagi hozzájárulásával – a *Művelődési Minisztérium* fedezte.

A lap újjáalakult szerkesztőbizottságának elnöke az MPT által delegált *Benkő Loránd* egyetemi tanár, felelős szerkesztője az OPI főmunkatársa, *Balogh László* lett. A szerkesztőbizottságba mindkét fél – paritásos alapon – három-három tagot delegált.⁴⁵ Ez a megoldás hosszú távra szólóan megnyugtatónak és működőképesnek bizonyult.

A folyóiratot a Társaság tagjai – a szerény, évi 50 forintos tagsági díj fejében – illetményként kapták kézhez. Ezáltal a korábban belterjesnek mondható szaklap olvasótáborra jelentősen megnőtt, s bővült a szerzői kör, valamint a tematika is. A *Pedagógiai Szemle* – az OPI-ról szóló híradások mellett – állandó rovatot biztosított az MPT központi és területi szervezetei számára, és rendszeresen beszámolt – *Lénárd Ferenc* jóvoltából – a jórészt társasági tevékenységhez köthető megyei pedagógiai kiadványokról is.⁴⁶

⁴² Ennek alátámasztására csupán néhány kiadványt említünk. Az *Egy évtized a szocialista nevelésügyért* (1979) függeléke 33 tételben sorolja fel az MPT kiadványait; közülük néhány – jelentősebbnek vélt – cím szerint is: *Közösségi tevékenység – iskolai önkormányzat. Az ifjúság erkölcsi-politikai arcúata és nevelési feladatai*. Bp., 1969.; *Tanulmányok az általános iskolai oktató-nevelő munka köréből*. Bp., 1970.; *A vizualitás szerepe a tanításban. I-II*. Bp., [é.n.]; *Iskolavezetés I-III*. Bp., 1970.; *Tanulmányok a testi nevelés köréből*. Bp., 1970.; *Átmenetek az iskoláskorig*. Bp., 1970.; *Neveléstörténeti tanulmányok*. Bp., 1970.; *A magyar szakoktatás helyzete és problémái*. Bp., 1971.; *Ismerkedjünk az iskolákban folyó egész napos neveléssel*. Bp., 1971.; *Középszkolai kollégiumaink tíz éve*. Bp., 1971.; *Ötödik Nevelésügyi Kongresszus. I-II*. Bp., 1971.; *Nevelésügyi Kongresszusok Magyarországon. I-II*. Bp., 1971.; *Az iskoláskor előtti nevelés-gondozás hazai bibliográfiája (1945–1968)*. Bp., 1973.; *A falusi nyolcadik osztályos tanulók fejlettsége és nevelése*. Bp., 1974.; *Bevezetés a neveléstörténeti kutatómunkába*. Bp., 1977.; *Az általános iskolai testnevelés időszéri kérdései*. Bp., 1977.; *A szakmai képzés jelenlegi helyzete, fejlesztésének útjai és feltelei*. Bp., 1978.; *Változó iskola*. Bp., 1979.

⁴³ *Az Új Magyar Pedagógiai Társaság*, 1967, 118. o. (A Működési Szabályzat 3. szakasza) Az elutasításban szerepet játszhatott Kemény Gábor ellentmondásos megítélése is.

⁴⁴ A *Pedagógiai Szemle* tartalmi továbbfejlesztésének fő irányai. *Pedagógiai Szemle*, 1973. 1. sz., 3–12. (Gosztonyi János, Benkő Loránd és Balogh László írásai)

⁴⁵ A Társaság részéről *Daly Lenke*, *Fábián Zoltán* és *Kelemen Elemér*, az OPI részéről *Nagy Katalin*, *Vladár Ervin* és *Zrínszky László*, később *Báthory Zoltán* és *Varga Lajos* lett a bizottság tagja.

⁴⁶ *Lénárd Ferenc* kiadványismertetései az 1974. évi első számtól folyamatosan jelentek meg; nagy érdeklődést keltettek és segítettek a szakmai tapasztaltcserét, a „vidék” bekapcsolását.

Nemzetközi kapcsolatok

Az újjáalakult MPT vezetését kezdettől fogva a nemzetközi tájékozódás és kapcsolatkeresés, a „nyitás” szándéka jellemezte. Ezt tanúsítják az 1969-ben hazánkban megrendezett – neveléstörténeti és neveléstudományi – konferenciák, nagyrészt a szocialista országok, illetve a marxista neveléstudományok képviselőinek részvételével.⁴⁷

Szerény kezdeményezések történtek a társszervezeti kapcsolatok kiépítésére is, elsősorban a „szocialista tábort” keretében. Az MPT Működési Szabályzatának kidolgozásához például mintaként használták fel a csehszlovák pedagógiai társaság szervezeti és működési rendjét,⁴⁸ és kölcsönös tapasztalatcsere-látogatásra került sor a szovjet pedagógiai társasági vezetőkkel. Ezek a kezdeti lépések azonban a bezárkózáshoz vezető 1972-es politikai fordulatot követően folytatás nélkül maradtak, a kapcsolatteremtési lehetőségek beszűkültek.⁴⁹ A helyzet az évtized derekától fordult kedvezőbbre.

Szaksztályi, tagozati tevékenység, szaksztályok⁵⁰

A társasági élet alapvető, meghatározó létformáját a szakmai szempontok alapján szerveződő szaksztályokban és a területi elv szerint létrehozott regionális (megyei) tagozatokban folyó munka jelentette. Az MPT folyamatosan bővülő tömegbázisát

ezek a szervezeti keretek biztosították. A korabeli pedagógiai sajtóból, a társasági beszámolókból és jelentésekből, valamint a későbbi visszaemlékezésekből színes és hiteles képet nyerhetünk az ezekben folyó tevékenységről. A

következőkben – a további tájékozódás és kutatómunka lehetőségeire és szükségessé-
gére utalva – csupán néhány megközelítési,
elemzési–értékelési szempontot szeretnék
kiemelni.

Az alakuló közgyűlés – az előkészítő-szervező munkára támaszkodva – 14 szaksztály létesítését hagyta jóvá. Közülük a későbbiekben kettő bizonyult életképtelennek, viszont 1968-ban 3, 1970 és 1976

⁴⁷ Lásd a neveléstörténeti szaksztálynak az *MPT Pedagógiai Bizottságával* közösen szervezett nemzetközi neveléstörténeti munkaértekezletét (1968. május 13–14.), amelynek anyaga önálló kiadványban is megjelent. (*Neveléstörténet és szocialista pedagógia*. Bp., 1968.), valamint a neveléstudományi szaksztálynak 1968-ban (június 10. és szeptember 20–21.) rendezett, nemzetközivé bővített munkaértekezletét (Közösségi nevelés – iskolai önkormányzat. Az ifjúság erkölcsi-politikai arculata és nevelési feladatai. Az értekezlet anyaga 1969-ben az MPT kiadványaként jelent meg), továbbá a Balatonfüreden 1969. október 7–10-én megrendezett négynapos Nemzetközi Neveléstudományi Munkaértekezletet, amelynek anyagát szintén kiadták (*A szocialista személyiség nevelése és a közös-ség*. Bp. 1970.).

⁴⁸ Az Előkészítő Bizottság levelezést folytatott a csehszlovák Pedagógiai Bizottsággal, és tájékoztatásul megkapta a társaság Szervezeti és Működési Szabályzatát. MPT. Irattár. 1967. Sz. n.

⁴⁹ Pedagógiai társaság a Szovjetunióban. *Pedagógusok Lapja*, 1970. 14–15. sz., 7.; Közgyűlési beszámoló. Lásd: 31. sz. lábjegyzet.

⁵⁰ *Az új Magyar Pedagógiai Társaság, 1967.* 122. o. (A Működési Szabályzat 13. szakasza). A szaksztályok és tagozatok tevékenységéről bőséges források állnak rendelkezésünkre. Áttekintésükhöz – a korabeli sajtóközleményeken, elsősorban a Pedagógiai Szemlében 1973 után megjelent írásokon túlmenően – elsősorban a Társaság összegző kiadványait használtuk fel. (A Magyar Pedagógiai Társaság tájékoztatója. 2., 1969. Egy évtized a szocialista nevelésügyért, 1979.)

között 5 új szakosztály alakult; számuk 1976-ban elérte a húszat.

A szakosztályok eltérő szempontok, szervezési elvek alapján – intézménytípusok (általános iskola, gimnázium, szakképzés, felsőoktatás), tudományterületek (neveléstudomány, didaktika, neveléstörténet, összehasonlító pedagógia, később neveléslélektan), nevelési területek (iskoláskor előtti nevelés, vizuális, testi és honvédelmi nevelés), valamint speciális pedagógiai feladatok (gyermek- és ifjúságvédelem, iskolavezetés) szerint – jöttek létre.

Tevékenységüket elsősorban a neveléstudomány és a nevelési gyakorlat közötti kapcsolatteremtés, a kölcsönös közvetítői szerepvállalás határozta meg, amit a szakosztályok személyi összetétele is igazol. Tagjaik között megtalálhatjuk a neveléstudományok kutatóit, oktatóit és – növekvő számban – az adott problémák iránt érdeklődő gyakorló pedagógusokat is.

A Társaság szakosztályai ugyanakkor jelentős tudományszervezési–kutatásfejlesztési feladatokat

is elláttak, fontos szerepet vállaltak a neveléstudomány – ekkor még – hiányos intézményrendszerének kiegészítésében, pótlásában.⁵¹

Ebben az átmeneti időszakban különösképpen, de a későbbiekben is, az egyes szakosztályok – a pedagógusképző felsőoktatási intézményekkel és a megyei pedagógus-továbbképzési kabinetekkel karöltve – fontos szerepet töltöttek be egy-egy

szakterület tudományos megalapozásában, a fejlesztést szolgáló kutatások, kísérletek kezdeményezésében és irányításában, a neveléstudomány eszköztárában, a későbbi

intézményi kutatások előkészítésében, megalapozásában.

A fentieket e speciális szakosztályi tevékenység néhány kiragadott példájával szeretném alátámasztani.

Jelentős kutató–fejlesztő tevékenység folyt a kisgyermeknevelési szakosztályban, illetve szakosztályi együttműködések keretében a *kisgyermeknevelési kutatások* terén (a 0–7 éves korosztály egységes szemlélete, a fejlődési szakaszok és az átmenetek vizsgálata, az iskolaérettség megállapítása, az óvodai nevelési program implementációjában való részvétel stb.); az *iskolarendszer és -szervezet* – tabutémának számító – kérdéseiben (az általános iskola és az iskolai kezdő szakasz funkciója, a középfokú oktatás szerkezete, a szakképzés és a felsőoktatás fejlesztése stb.). A *neveléstudomány elméleti szakosztály* nemzetközi konferenciákon is ismerttetett eredményeket

mutatott fel a kanonizált neveléstudomány témákon túlmutató kutatások (iskolai közösségek, tanulói önkormányzatok stb.), a *didaktikai szakosztály* pedig a korszerű tananyag szerkezet, az anyanyelvi és matematikai nevelés, a mérési–értékelési módszerek kidolgozása és alkalmazása, az oktatástechnika és -technológia lehetőségeinek értelmezése terén. Szakosztályi keretek között formálódott a *vizuális nevelés* modern

a neveléstudomány és a nevelési gyakorlat közötti kapcsolatteremtés, a kölcsönös közvetítői szerepvállalás

a kanonizált neveléstudomány témákon túlmutató kutatások

⁵¹ Az MTA Pedagógiai Kutatócsoportja 1972-ben, az Országos Oktatástechnikai Központ 1973-ban, az MM Vezetőképző és Továbbképző Intézete 1976-ban jött létre; 1973–1974-ben születtek minisztertanácsi határozatok a pedagógiai kutatásokról és a „6-os főirányról”, és csak 1976-ban történt meg az OPI (korábban PTI) átszervezése, feladatbővítése tudományszervezési–kutatásirányítási funkciókkal. Kelemen, 2013. 17–18., ill. a 105–109., lásd még 33. lábjegyzet

szemlélete, nagyobb hangsúlyt kaptak a *neveléslélektani* szempontok, előtérbe került az *iskolavezetés*, a *közoktatás-irányítás* és a *felügyelet* tudományos – vezetéselméleti és szociológiai – megalapozása. Új témákkal és szempontokkal bővültek a *nevelés-történeti kutatások* (kutatásmódszertani kérdések, helytörténet, a muzeális értékek védelme), az összehasonlító pedagógiai tájékozódás révén pedig tágult a szakma nemzetközi látótere.

A szakosztályok tevékenységét változatos – az elméleti kutatásoktól a kísérleti alkalmazásig terjedő – munkaformák, bővülő területi, szakosztály- és intézményközi, valamint nemzetközi kapcsolatok jellemezték.⁵²

Megyei tagozatok

Az első megyei tagozatok – összesen 8 – az MPT újjáalakulását követő évben, 1968-ban jöttek létre (Baranya, Csongrád, Fejér, Győr-Sopron, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár, Tolna és Vas megye), 1969–70-ben pedig további 9 tagozat létesült (Békés, Borsod, Heves, Komárom, Szolnok és Veszprém; Bács-Kiskun, Somogy és Zala megye). Budapesti tagozat nem volt, Pest megyében csak később alakult meg a helyi szervezet; Heves és Nógrád megye közös – regionális – szervezetet működtetett.

Az MPT tömegbázisát valójában ezek a területi tagozatok jelentették, átlag 60–70 fős taglétszámmal. Tevékenységük a neveléstudomány decentralizálását és demokratizálódását, az iskolai-gyakorlati tapasztalatok visszacsatolásának szervezett lehetőségét jelentette. Bár a központi

ajánlások időnként egységes irányelveket fogalmaztak meg számukra, elsősorban az 1972-es KB-határozat értelmezését és „végrehajtását” szorgalmazták, a tagozatok tevékenységében mindenekelőtt a helyi problémák feltárása, a helyi megoldások keresése dominált.

A tagozatok munkáját változatos munkaformák jellemezték. A hagyományosnak mondható konferenciák, felolvasó- és vitaülések mellett különböző, műhelymunkára szerveződő munkacsoportok alakultak, gyakoriak voltak a tapasztalatcsere jellegű, az alternatívákat kereső helyi próbálkozások iránti érdeklődést tükröző intézménylátogatások. A megyei fórumok programjai, témái között számos tabunak számító kérdéssel találkozhatunk (a tankötelezettség valós helyzete, megvalósulásának ellentmondásai; a működési feltételek krónikus hiánya; a tanulói teljesítmények megítélése; az objektív – méréses – módszerek alkalmazhatósága; az iskolai könyvtárak szerepe; az intézményvezetés demokratizmusa; az oktatásban-nevelésben érintett közösségek – pedagógusok, tanulók, szülők – szerepvállalása; a felügyelet problémái; az iskola és társadalmi környezetének kapcsolatrendszere stb., amelyek nemegyszer a helyi állami és pártirányítás rosszallását is kiváltották).

A megyei tagozatok elterjedt és népszerű tevékenységi formája volt a pedagógiai pályázatok meghirdetése (esetenként több tucatnyi pályázóval), a pedagógus újítómozgalom felkarolása, továbbá a helyi – megyei – pedagógiai kiadványok, periodikák megjelenítése. Kezdeményezően léptek fel a kiemelkedő pedagógiai teljesítmények helyi elismertetése, így

⁵² A szakosztályokban folyó munka színvonalát a pedagógusszakma olyan emblematisz személyiségei fémjelzik, mint *Bakonyi Pál* (Általános Iskolai Szakosztály), *Balogh Jenő* (vizuális nevelés), *Illés Lajosné* (összehasonlító pedagógia), *Járó Miklós* (gyermek- és ifjúságvédelem), *Kaján László*, *Kiss Gyula*, *Mezei Gyula* (pedagógiai vezetés), *Ködöböcz József*, *Köte Sándor* (neveléstörténet), *Majzik Lászlóné* (nevelélmélet), *Szabadi Ilona* (kisgyermeknevelés) – és sokan mások.

például megyei pedagógiai díjak alapítása érdekében.

Sokoldalú kapcsolatok jöttek létre, gyümölcsöző együttműködések alakultak ki egyes szakosztályokkal és más megyei tagozatokkal, a területi pedagógusképző és -továbbképző intézményekkel és a regionális akadémiai bizottságokkal. Voltak sikeres próbálkozások a „kishatármenti” nemzetközi kapcsolatok kialakítására is (például Baranya, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Zala megye esetén).

Nem túlzás leszögezni, hogy az MPT megyei tagozatai az alkotó pedagógiai tevékenység és a demokratikus pedagógiai közélet valóságos műhelyei voltak, fontos bázisát jelentették az oktatásügy megújítására irányuló későbbi reformtörekvéseknek.⁵³

A tagozatok munkájában, vezetésében a hazai pedagógiai közéletnek országosan is ismert és elismert, emblematikus személyiségei vállaltak szerepet.⁵⁴

***

Befejezésül két összefoglaló, értékelő megállapítást szeretnék idézni az MPT megalakulásának százéves jubileuma alkalmából rendezett tudományos ülésen elhangzott előadásokból.

az MPT megyei tagozatai az alkotó pedagógiai tevékenység és a demokratikus pedagógiai közélet valóságos műhelyei voltak

Mészáros István szerint „az 1970-es, 1980-as években több esetben bontakozott ki vita a hazai szakemberek körében az iskolaügy, a nevelés- és oktatásügy egy-egy részéről. *A pártnak elkötelezett szakemberek vitái voltak ezek* (kiemelés: K. E.), melyekben mindig a pártközpont mondta ki a döntést.”⁵⁵ Ezt a sommás és egyoldalú vélelmet – a szerzője iránt érzett minden tisztelem és nagybecsülésem ellenére – nem tudom elfogadni. Közelebb áll hozzám *Lányi Andrásné* egykori értékelése, miszerint „Nincs okunk és jogunk azt állítani, hogy az MPT ellenzéki szervezet lett volna. De mindvégig megőrizte etikus magatartását, a tudomány iránti elkötelezett tisztességét, a szakmai érdekek szószólója volt.”⁵⁶

Ami a saját álláspontomat illeti: az 1967-ben újjáalakított MPT tevékenysége – kétes fogantatása, számos gyermekbetegsége és a sorozatos traumák ellenére – a pedagógiai realizmus győzelme volt. Az ideológiai-politikai korlátokkal, a „szocialista pedagógia” fogalmi-frazeológiai béklyóival küszködve, azokat meggyőződésből vagy megalkuvásból elfogadva, a magyar társadalom jövőjét, a gyermekek érdekeit próbálta mindig szem előtt tartani. Ez a példamutató felelősségvállalás ma is kötelez minket, az MPT mindenkori tagságát.⁵⁷

⁵³ Kelemen, 2012.

⁵⁴ A teljesség igénye nélkül: *Ágoston György* (Csongrád megye és Szeged), *Bajkó Mátyás* (Hajdú-Bihar és Debrecen), *Fónay Tibor* (Veszprém), *Komlósi Sándor* (Baranya és Pécs), *Markó Endre* (Győr-Sopron), *Petrikás Árpád* (Hajdú-Bihar és Debrecen), *Regős János* (Vas), *Somos Lajos* (Heves és Nógrád), *Szvétek Sándor* (Bács-Kiskun), *Tóth Lajos* (Békés).

⁵⁵ *Mészáros*, 1992, 44. o.

⁵⁶ *Lányiné*, 1992, 64–65. o.

⁵⁷ Álláspontom megerősítésére saját – korábbi – véleményemet is idézhetem: „Az új Magyar Pedagógiai Társaság – elődjének szervezési elveitől eltérően – nem zártkörű tudományos szervezetként, hanem sajátos, kettős arculatú, elméletre és gyakorlatra orientált pedagógiai tömegmozgalomként lépett fel – a Pedagógusok Szakszervezetének gyámsága alatt. A kor sajátos viszonyainak megfelelően egyszerre volt államilag ellenőrzött szakmai tömegszervezet és a pedagógustársadalom demokratikus szakmai újjászerveződésének keretjellegű intézménye, a pedagógusok szakmai szuverenitásának szerény, de létező letéteményese”. – Kelemen, 2007, 152-153. o.

IRODALOM

Források

Az irodalomjegyzékben feltüntetett másodlagos források mellett elsősorban az MPT tevékenységét dokumentáló kiadványokra – *Az új Magyar Pedagógiai Társaság – Az alakuló közgyűlés eseményei*. Táncsics Kiadó, Budapest.; Simon Gyula (1979, szerk.): *Egy évtized a szocialista nevelésügyért*. MPT, Budapest.; Kiss Árpád (1970, szerk.): *Ötödik Nevelésügyi Kongresszus – Budapest – 1970. szeptember 28–30 I-II*. Budapest. – továbbá a közgyűlési beszámolókra és egyéb tájékoztató kiadványokra, valamint a korabeli sajtóban (*Köznevelés, Pedagógusok Lapja, Pedagógiai Szemle*) megjelent tudósításokra, beszámolókra, elemzésekre támaszkodtunk.

Az 1966–67-es eseményeket az MPT irattárában őrzött dokumentumok alapján mutattuk be. Megjegyzendő, hogy ez az iratanyag rendezetlen, a források több dossziében, ömlesztve találhatók, iktatás, mutatók nélkül, esetenként Simon Gyula főtítkár kézíratos feljegyzéseivel, magánjellegű levelezésével keveredve.

Perjés István (2006, szerk.): *Egy forradalom pedagógiája: A Balatonfüredi Pedagógiai Konferencia, 1956. október 1–6. – Rövidített jegyzőkönyv*. Aula, Budapest. (Reprint kiadás). A kötet az 50 éves jubileumi alkalmából a Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézetének gondozásában jelent meg.

Golnhofer Erzsébet (2004): *Hazai pedagógiai nézetek 1945–1949*. Iskolakultúra Könyvek (23), Pécs.

Hegedűs B. András és Rainer M. János (1992, szerk.): *A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján. VI. kötet: Pedagógusvita*. Múzsák – 1956-os Intézet, Budapest

Kelemen Elemér (2007): A nevelésügyi kongresszusok története. In: Uő: *A tanító a történelem sodrában. Tanulmányok a magyar tanítóság 19–20. századi történetéből*. Iskolakultúra Könyvek (27), Pécs, 136–157.

Kelemen Elemér (2012): A megyei pedagógiai intézetek „hőskora”. Adalékok az 1960–70-es évek oktatáspolitikájához. In: Csillag Ferenc (szerk.): *100 éves a Mérei Ferenc Fővárosi Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézet. Ünnepi kiadvány a Magyar Pedagógiai Társaság rendezésében megtartott évfordulós emlékülés tiszteletére*. MPT, Budapest. 4–14.

Kelemen Elemér (2013): Reform vagy ellenreform? Az 1972-es oktatáspolitikai párthatározatról. *Neveléstörténet*, **10**, 1–2. sz., 5–33.

Kelemen Elemér (2015): Az MPT-történeti kutatások időszerűsége. *Új Pedagógiai Szemle*, **65**, 1–2. sz., 67–72.

Kelemen Elemér (2016): Értelmiség és modernizáció. A Magyar Paedagogiai Társaság történelmi küldetése. In: Trencsényi László (szerk.): *Méltóan a 125 évhez. Tanulmánykötet a Magyar Pedagógiai Társaság jubileumára*. MPT, Budapest. 5–28.

Lányi Andrásné (1992): A Magyar Pedagógiai Társaság történetéhez, alapításának századik évfordulója alkalmából. In: Kelemen Elemér (szerk.): *A Magyar Pedagógiai Társaság százéves jubileuma alkalmából rendezett tudományos ülés előadásai*. (Neveléstörténeti Füzetek, 10). OPKM, Budapest. 58–65.

Mészáros István (1992): A Magyar Pedagógiai Társaság évszázada: 1891 – 1991. In: Kelemen Elemér (szerk.): *A Magyar Pedagógiai Társaság százéves jubileuma alkalmából rendezett tudományos ülés előadásai*. (Neveléstörténeti Füzetek, 10). OPKM, Budapest. 3–56.

Németh András (2005): *A magyar pedagógia tudománytörténete*. Gondolat – Infonia, Budapest.

Pásztor József (1966): Magyar Paedagogiai Társaság megalakulásának 75. évfordulója elé. *Magyar Pedagógia*, **66**, 2. sz., 110–117.

Trencsényi László (2007): Autonómia és/vagy transzmisszió. A Magyar Pedagógiai Társaság 1967-es újjáalakulásának tanulságai. In: Uő (szerk.): *40 éves a Magyar Pedagógiai Társaság. Tanulmánygyűjtemény*. Apáczai Kiadó, Budapest. 10–12.

Trencsényi László (2017): Hagyományörzők és újítók a Magyar Pedagógiai Társaságban. *Kézirat – közlés előtt*.

Zibolen Endre (1965): A Magyar Pedagógiai Társaságról. Emlékek, feladatok, javaslatok. *Köznevelés*, **20**, 13–14. sz., 514–516.